

בעיית החליבה בשבת וביום-טוב (צה.)

1. מבוא – שיטות הראשונים.

- א { רש"י.
- ב { רבנו תם.
- ג { ר"ש בן אברהם.
- ד { היראים.
- ה { הירושלמי (כפי שמובא ברש"י).

2. בירור בשיטות הראשונים.

- א { רבנו תם.
- ב { שיטת הרי"ף.
- ג { שיטת הרמב"ם.
- ד { שיטת הרמב"ן.
- ה { הסכום להלכה.

3. בעיית החליבה בארץ-ישראל וההתמודדות ההלכתית עימה.

- א { דעת מרן הראי"ה קוק זצ"ל.
- ב { דעת הרב עוזיאל זצ"ל.
- ג { הצעת הרב רוזנטל והרב צבי פסח פרנק זצ"ל.
- ד { פתרון נוסף.
- ה { דעת הגאון הרב שאול ישראלי שליט"א.
- ו { פתרון החליבה הסופי.

1. מבוא – שיטות הראשונים.

בגמרא ברך צה. מובאת ברייתא: "תנו רבנן: החולב והמחבץ והמגבן – כגרוגרת. המכבד והמרבץ והרודה חלות דבש – שגג. בשבת חייב חטאת, הזיד, ביום-טוב לוקה ארבעים, דברי רבי אליעזר, וחכמים אומרים: אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות". הגמרא בהמשך מפרטת את סיבות האיסורים של המלאכות הנ"ל, ובהתייחסה לחולב אומרת הגמרא – "חולב חייב משום מפרק".

בהגדרת מפרק ומהו מקור חיובו, נחלקו הראשונים. להגדרה המדוייקת למפרק לא נתייחס, מכיון שזו סוגיה בפני עצמה, הקשורה לסוגיית הגמרא ברך עג: "האי מאן דשדא

פיסא לדיקלא", ובה נחלקו הראשונים וכן האחרונים בהסבר הראשונים. נוכל לומר באופן תמציתי, שמפרק על-פי רוב הראשונים, הוא, פירוק דבר מתוך דבר, בשימוש המושגים אוכל ופסולת ומשקה ואוכל. פירוק דבר ממקום שנתכסה בו שהוא נתיקתו ממקום גידולו – זהו מפרק.

מה מקור חיובו של מפרק ומכח זה מה מקור חיובו של חולב – נחלקו דעות הראשונים:

א { רש"י: בדף עג. מגדיר שהמפרק הוא תולדה דדש, ורש"י לשיטתו גם בכתובות דף ס. ובעוד מקומות נוספים. מהי ההשוואה בין מפרק לדש? מסביר רש"י, שגם בדש יש שלב של פירוק התבואה מקשיה, וכמו כן כל פירוק הוא תהליך שדומה לדש שבמשכן. על-פי זה, חולב הוא מפרק, מפני שהחלב בעטיני הבהמה לפי הגדרת רש"י "פקיד ועקיר", כלומר, תלוש ומכונס בפני עצמו, ותחום בעטיני הבהמה (וזה עונה לדרישה של דש, שהדישה איננה אלא בתלוש – עיין רש"י כתובות ס. ור"ן בשבת דף עג:) – "וקאי בעטיני הבהמה כתבואה בקשיה". שיטה זו מובאת גם בדעת ר"י בתוספות בדף צה. כדעת ר"י, וכן הרמב"ם בפרק ח מהלכות שבת הלכה ז, שהמפרק הוא תולדה דדש.

ב { רבנו תם – שיטתו מובאת בתוספות בדף עג, והוא אומר: "דמפרק חייב משום ממוחק, דכשחולב, "ממחק הדרד ומחליקו". אכן, את ההגדרה הזו מתקשה המהר"ם לקבל, שהרי איך נתאים אותה לסוגיה בדף עג: "שדא פיסא לדיקלא" ומשיר תמרים, שהגמרא מחייבתו מדין מפרק – מה המיחוק שיש פה? ונשאר המהר"ם בקושי. אמנם, בספר-הישר לרבנו תם על כתובות מובא, ש"תרי גווני מפרק נינהו: מפרק בגידולי-קרקע הוי תולדה דדישה, ומפרק דלאו גידולי-קרקע, כמו חולב, הוי תולדת ממחק".

ג { דעת ר"ש בן אברהם המובאת בשיטה-מקובצת בכתובות דף ס, היא, שהמפרק הוי תולדה דגוזז. כמו שבגזיזת הצמר, מפרק הבהמה מצמרה, כך כל מפרק. לפי זה, החולב הוי תולדת גוזז.

ד { היראים סובר דמפרק הוי תולדה דטוחן.

ה { דעת הירושלמי מתייחסת באופן פרטי לחולב. שיטת הירושלמי היא שחולב חייב משום קוצר. דעה זו מופיעה ברש"י בדף צה. ורש"י דוחה אותה משני נימוקים.

2. בירור בשיטות הראשונים.

לא נעסוק בבירור כל שיטות הראשונים הנ"ל, אך נרחיב בשיטת חלק מהראשונים, הסברן, והנפקא-מינות היוצאות משיטת כל אחד :

א { דעת רבנו תם.

בתוספות ברך עג: על דברי הגמרא "חייב משום מפרק", מובאת התלבטותו של ר"י. ידועה מחלוקתם של רבי יהודה ורבנן ברך עה., האם יש דישה בגידולי-קרקע דוקא, וזוהי דעת רבנן, או האם דישה שייכת גם שלא בגידולי-קרקע, וזו היא דעת רבי יהודה. לפי דעת רבנן, שדישה איננה בדבר שהוא לא גידולי-קרקע, כיצד אנו יכולים לומר, שחולב חייב משום מפרק ומפרק הוא תולדת הרש, הרי בהמה לא נחשבת גידולי-קרקע ? ואף-על-פי שמצינו שמתייחסים לבהמה כגידולי-קרקע בעירובין, מכל-מקום, לא ניחא ליה לר"י לומר גם פה כך וזאת מפני שהדישה נלמדת ממלאכות המשכן, שם דשו את סממני המשכן, ושם זה ממש גידולי-קרקע.

קושיה זו מביאה את רבנו תם להכריח, שהמפרק שבחולב, איננו המפרק של דישה, אלא ממחק, שזוהי מלאכה מל"ט מלאכות, שאסורה מדאורייתא. על שיטת רבנו תם, מקשה ר"י קושיה חמורה מפרק חבית במסכת שבת דף קמד.: הגמרא דנה שם לגבי סחיטה בשבת אשר לגביה מוסכם לדעת הכל שחיוכה משום מפרק, ומביאה את חידושו של שמואל : "סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה (= תבשיל, מאכל), אבל לא לתוך הקערה (הריקה, לשם משקה). אמר רב חסדא : מדברי רבנו נלמד - חולב אדם עז לתוך הקדירה אבל לא לתוך הקערה".

ובתוספות ברך קמד: ד"ה חולב, מביאים את דעת רבנו תם : "נראה לרבנו תם דהיינו דוקא ביום-טוב, דחזיא בהמה לאכילה, הוי כמו אוכלא דאיפרת (אוכל שנפרד), אבל בשבת לא חזיא לשחיטא, כמו דש חשיבא, שהבהמה היא כפסולת, וכשחולב, הוי בנוטל אוכל מתוך הפסולת. ומיהו סחיטת זיתים וענבים דשרי לעיל לתוך הקדירה, היינו אפילו בשבת, כיון דאשכול חזיא לאכילה".

רבנו תם מסביר את המימרא של שמואל ובעקבותיה את מסקנתו של רב חסדא וטוען לחילוק ביניהם. אין הקבלה בדבריהם. שמואל דיבר על סחיטה אפילו בשבת, ואילו רב חסדא לגבי חליבה, מצמצם רבנו תם דבריו דוקא ליום-טוב, וסברתו היא : בהמה ביום-טוב חזיא לאכילה - לשחיטה, ומשום כך נחשבת היא כאוכל, והחלב שבתוכה - מכיון שנחלב לתוך קדירה (= אוכל), יש עליו שם של אוכל ולא של משקה. ואם-כן, אין זה דש, אלא כמפריד אוכל מאוכל (= החלב בעטיני הבהמה מתבטל כלפי הבהמה,

ומכיון שהיא חזיא לשחיטה נחשבת כאוכל). מזה שנאסר מטעם דישה הוא הפרדת אוכל מפסולת או פסולת מאוכל, ולכן בשבת, כשיש איסור שחיטה, נחשבת הבהמה כפסולת, והחליבה נחשבת כהפרדת אוכל (כיון שחולב לקדירה של אוכל) מפסולת, וזה אסור מדין דישה. לתוך הקערה אסור לפי רבנו תם לדעת כולם בכל מקרה, כיון שהפרדת משקה מאוכל וכל-שכן מפסולת ודאי מהווה דישה.

לגבי עצם הסברא של המימרא נתייחס בהמשך, אך נחזור לקושית ר"י. על-פי הגמרא יש חילוק בין קדירה לקערה לגבי איסור חליבה. על-פי רבנו תם שאיסור חליבה הוא מדין ממחק, מדוע יש הברל בין קדירה לקערה? מה אכפת לן להיכן מגיע האוכל, הרי פעולת מיחוק הדר והחלקתו וזהה, בין אם חולבים לקדירה ובין אם לקערה?

קושיה נוספת המזודעקת מדברי רבנו תם היא, סתירה בדברי רבנו תם עצמו. הרי לפי רבנו תם בתוספות ברף קמד: נאסרה החליבה של העז בשבת מדין איסור דש, והרי אמר רבנו תם שהחליבה אסורה מדין ממחק. וממילא קושי נוסף מתעורר בשיטת רבנו תם, שהרי כל מה שהכריח את רבנו תם להסביר שהמפרק בחליבה הוא ממחק, הוא, שאי-אפשר לומר שיש דישה בדבר שאינו גידולי-קרקע, ובהמה לא נחשבת גידולי-קרקע לענין זה, והנה ברף קמד: מתייחס רבנו תם לחליבה מצד דש, והרי אין דישה אלא בגידולי-קרקע?

לקושיות אלו מתעורר החתם-סופר בחידושו על המסכת. החתם-סופר רוצה לטעון שיש שתי בעיות בחליבה בשבת. גם לדעת רבנו תם יש בעיית פירוק מדין דישה, אבל איסור זה של דישה אליבא דרבנו תם הוא רק מדרבנן. החתם-סופר סומך עצמו על התוספות ברף עג: ד"ה מפרק, שרצו לטעון שגם לדעת רבנן הסוכרים שאין דישה במה שלא גידולי-קרקע, יהיה איסור מדרבנן של "מחזי כמפרק". והאיסור השני הוא מדין ממחק, שזה איסור מדאורייתא. אבל גם על דין ממחק יש לדון, שהרי לכאורה זו מלאכה שאינה צריכה לגופה, שהרי אין פה רצון במחוק אלא בהוצאת החלב, ואם-כן, אליבא דהלכתא (שלא כהרמב"ם!), שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, אם-כן, גם בפעולת המיחוק עובר אדם רק על איסור דרבנן.

ולמסקנה אם-כן, יש פה שני איסורי דרבנן. כאשר אדם חולב לתוך קדירה ביום-טוב (כרב חסדא אליבא דרבנו תם) מסתלק איסור דישה מצד שהוי כמפריד אוכל מאוכל שמותר (אוכלא דאיפרת, וזה לדעת כל הראשונים בדברי רב חסדא), ואם-כן, נשאר רק איסור דרבנן אחד – ממחק, ומשום עונג יום-טוב התירו איסור-דרבנן אחד. ומהסוגיה ברף צה. שם משמע שדנים על חולב מצד איסור סקילה, כלומר מצד מלאכה דאורייתא, מסביר החתם-סופר, שהסוגיה שם אליבא דרבי יהודה שסובר שמלאכה שאינה צריכה

לגופה חייב מדין ממחק דאורייתא.

יוצא אם-כן לפי החתם-סופר, שאיסור חליבה בשבת הוא בכל מקרה רק איסור דרבנן, ולא דאורייתא. על-פי זה נוכל לתרץ את קושית ר"י על רבנו תם לגבי החילוק בין קדירה לקערה, ולומר שאכן יש מקום לחלק בין קדירה לקערה גם בדעת רבנו תם, שהרי גם לרבנו תם יש איסור דרבנן בדש, ואם-כן, החולב לקדירה איננו עובר על איסור זה ומצמצם את איסורי הדרבנן לאחד וזה נותן לנו אפשרות גדולה יותר להתיר משום עונג יום-טוב, ולקערה, שנשארים שני איסורי דרבנן, לא התרנו.

התייחסות נוספת לקושיה זו של ר"י מצאנו באגלי-טל במלאכת דש. האגלי-טל בסעיף יב ס"ק כד אותיות יח-כ רוצה לחדש, שרבנו תם התייחס באיסור ממחק בסוגיה בדף צה. (חולב חייב משום מפרק) לא לכל פעולת החליבה, כי בפעולת החליבה ודאי יש גם בעיה של דשה, לפחות מדרבנן, וכחתם-סופר הנ"ל. המיחוק לדעת האגלי-טל הוא בטיפה הראשונה שיוצאת, המלכלכת את פי הודד, בה מחליק את הודד ועובר על איסור ממחק. רב חסדא בדף קמד: מתייחס באופן מציאותי למקרה בו בחליבה לא ליכלך את פי הודד, וממילא לא בא רבנו תם לדבר על דין מיחוק, אלא על איסור דש.

הגר"ש ישראלי שליט"א בספרו עמוד-הימיני רוצה לתרץ לשיטת רבנו תם ולומר, שבסוגיה בדף קמד: המחלקת בין קדירה לקערה, לא נידון ענין ממחק, מפני שאין איסור ממחק ביום-טוב, ורבנו תם העמיד דברי רב חסדא שמדובר ביום-טוב, והטעם שאין איסור ממחק ביום-טוב הוא משום שהוא נכלל בגדר מכשירי אוכל נפש שאי-אפשר לעשותם מערב-יום-טוב (כי החלב יחמיץ וממילא לא באנו לידי איסור מיחוק). מדוע אם-כן אסור לקערה ביום-טוב? איסור זה הוא מצד מפרק דרבנן שקיים ביום-טוב, כמו שקיימא-לן שיש מלאכות שנאסרו גם ביום-טוב גם באוכל-נפש, ובמפרק שייך חילוק בין לקדירה, לחליבה ולקערה.

שיטת הרשב"א בדברי רבנו תם.

הרשב"א בסוגיה בדף קמד: מעתיק את דברי רבנו תם, ודן על איסור החליבה מצד בורר. רבנו תם עצמו בדבריו המופיעים בתוספות, מחליף בין המינוחים של דשה לברירה, ואכן נתעורר לכך המהרש"א. בהתייחסות לרבנו תם, כתב בספר אבן-העוזר שודאי כונתו משום דש בלבד, אך לרשב"א ודאי יש צורך להסביר, מכיון שהוא כותב במפורש שחייב משום בורר, וז"ל: "ורבנו תם ז"ל כן כתב דבריו דרבנו חננאל דוקא ביום-טוב... אבל בשבת... מכל-מקום הוי ליה בשעה שהוא חולב, כבורר אוכל מתוך פסולת, וחייב משום בורר". הנפקא-מיניה בין אם נתפוס את דברי רבנו תם מצד איסור דשה, לבין אם נתפוס אותם מצד ברירה, היא, שבמלאכת בורר מצאנו כמה תנאים

המאפשרים לנו לברור בשבת כמו ברירה לאלתר, אך באיסור דש לא מצאנו שום תנאי המאפשר לנו לעשות מלאכה זאת בשבת (מלבד צירוף של שינוי וצערא, או מצב של אוכלא דאיפרת, שבעצם לא מוגדר כדש, ולא דש המותר).

ואכן מצאנו התייחסות הלכתית ומחלוקת באחרונים על-פי הרשב"א הזה: מה יהיה דין סוחט בוסר? (שהזכרנו כבר שהסוחט גם-כן חייב משום מפרק). רבנו תם התיר בתוספות לסוחט בשבת אשכול של ענבים לקדירה, כיון שהאשכול עצמו חזיא לאכילה, ואם-כן, הוי אוכלא דאיפרת, אך בפירות בוסר, שהפרי לא ראוי לאכילה, האם אסור לסוחטן? בטור אורח-חיים סימן שב מובאת מחלוקת בראשונים, בין ר"י לרבנו תם לגבי סחיטת פירות בוסר בשבת. ודעת רבנו תם היא לאסור וכך מובאת דעתו בשולחן-ערוך סימן שכ סעיף ה. ה"ט"ז כתב שאם רצה לאכול לאלתר שרי כדן בורר, שאין איסור לברור ולאכול לאלתר. כלומר: דעת ה"ט"ז שרבנו תם הבין את מפרק (סוחט, חולב) כדן בורר, וממילא גם לענין סחיטה מותר לאלתר. ולפי זה גם חליבה בשבת – אם הצורך הוא לאלתר תיהיה מותרת. [ולכאורה צריך עיון לפי זה, מדוע הגמרא בכתובות טורחת לחפש סיבות להתיר חליבה לגונח, בנותנה נימוקים של שינוי וצערא. לכאורה אפשר על-פי ה"ט"ז לאלתר, ואם-כן, יש קושי לט"ז, וצריך עיון].

אמנם הביאור-הלכה שם בד"ה לאכול מביא בשם הסמ"ג שהבינו את רבנו תם רק משום איסור דש, וכן האור-זרוע מביא את דברי רבנו תם בלשון דש, ובכך דוחה הביאור-הלכה את סברת ה"ט"ז להקל בלאלתר. מה הביא את הרשב"א לתפוס בדברי רבנו תם את איסור בורר ולא איסור דש?

האגלי-טל במלאכת בורר סעיף ו ס"ק י אות ז, מאריך להסביר את שיטת הרשב"א, ולדעתו לרשב"א יש מקום לומר שבפעולת החליבה אדם מבצע את שני האיסורים, דש ובורר, ומה שהרשב"א נקט בורר דוקא, הוא מפני שאיסור בורר קיים ממה נפשך – לדעת הרשב"א אפילו אם החליבה בשבת היא לצורך שבת, שלכאורה אין פה בורר, כי זה לאלתר, לרשב"א יש פה בורר לשיטתו, וכאשר חולב לצורך מחר ודאי הוי בורר, ולכן נקט בורר שהוא חיוב קבוע לכל כוונותיו. מלאכת דש בפני עצמה לא מספיקה, מפני שכשאדם חולב לא ברור מה כוונתו, האם להצניע או לשתות מיד, והרי אם כוונתו להצניע, כלל לא עבר על איסור דש, כי אז הבהמה לא מוגדרת כפסולת, שהרי למחר תותר גם הבהמה בשחיטה, ולכן מסביר האגלי-טל, שנקט הרשב"א בורר, שבו הוא מקיף את כל המצבים וודאי יהיה חיוב בכל מצב, ודש לא מעלה ולא מוריד.

1. על-פי זה מובן שיש הבדל בין סוחט לחולב, ואז מובן ה"ט"ז, ואולי כך ניתן לתרץ את ה"ט"ז דלעיל.

לסיכום שיטת רבנו תם בשלב זה :

לרבנו תם אסור לחלוב בשבת, בין לקדירה ובין לקערה, וזאת משום א] איסור ממחך (על-פי החתם-סופר ממחך דרבנן). ב] איסור מפרק דרבנן. ג] ולרשב"א, איסור בורר דאורייתא. ביום-טוב מותר לחלוב לקדירה אך לא לקערה : מצד ממחך - או שאין מיחוק בהכשרת אוכל-נפש ביום-טוב (כגר"ש ישראל'י), או מצד שמדובר שלא ליכלך פי הדר בטיפה הראשונה (אגלי-טל). דישה ביום-טוב אין לתוך קדירה, כי הבהמה מותרת בשחיטה ואם-כן, הוי אוכלא דאיפרת, אך לקערה - אסור.

תוספת בשיטתו של רבנו תם בנושא החליבה.

מלכד ההתייחסות בשיטת רבנו תם למקורות החיוב של חולב בשבת, ולגרד הדינים - דאורייתא או דרבנן, מצאנו התייחסות נוספת של רבנו תם לנושא החליבה בשבת. בגמרא ביבמות קיד. מביא אבא שאול מימרא : "נוהגין היינו שיונקים מבהמה טהורה ביום-טוב". הגמרא דנה באיזו מציאות מדובר, ומגיעה למסקנה שמדובר במקום צערא, ומכיון שהוי יניקה בשינוי (= מפרק כלאחר יד), ביום-טוב שחליבה היא איסור לאו, השינוי מהוה הורדה של האיסור לדרגת דרבנן, ובצירוף סברת מקום צערא, הקלו חכמים להתיר (ולרבנו תם שבכלל כל האיסור של חליבה הוא מדרבנן, הוי שבות דשבות). בשבת, שהחולב עובר על איסור סקילה, גזרו רבנן ששינוי לא יעזור, ואי-אפשר לינוק אפילו למצטער (על-פי החתם-סופר, יש לומר שהסוגיה הולכת אליבא דרבי יהודה שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, כמו שהסביר בגמרא בשבת צה). התוספות מעוררים סתירה מהגמרא בכתובות דף ס. רבי מרינוס אומר שם - גונח יונק חלב בשבת (גונח פירושו חולה בליבו, ורפואתו רק בשתיית חלב) מאי טעמא ? יונק מפרק כלאחר יד ובמקום צערא לא גזרו רבנן. אם-כן, על-פי הגמרא בכתובות מותר במקום צערא לינוק חלב מבהמה בשבת ?

רבנו תם מתרץ בתוספות, ומחדש שיש שני סוגי צער. יש צער של חולי, ועליו דיברה הגמרא בכתובות, ויש צער של רעב, שגם נחשב צער (ומוכיח זאת רבנו תם מגמרא בשבועות). אך בו רק ביום-טוב הקילו, ולא בשבת שיש איסור סקילה, וזו הגמרא ביבמות. השולחן-ערוך בסיומן שכח סעיף לג מביא להלכה - "גונח יונק חלב בשבת ויש אומרים שאם אין לו אלא צער של רעב, אסור לינוק מבהמה בשבת".

ב} שיטת הרי"ף.

לדעת הרי"ף איסור חליבה הוא משום דש. הרי"ף בהלכותיו מביא את דעת רבנו חננאל שמפרש את דברי רב חסדא ושמואל, ששמואל דיבר בשבת ורב חסדא דיבר ביום-טוב, אך להלכה, לא קיבל רבנו חננאל את שמואל ורב חסדא, ולכן גם בשבת וגם

ביום-טוב לדעת רבנו חננאל, אסור לחלוב בין לתוך הקדירה ובין לתוך הקערה. וכמו כן לגבי סחיטת פירות (זו שיטת ראשונים יחידה האוסרת גם ביום-טוב לחלוב לקדירה).

הרי"ף לא מקבל את דעת רבנו חננאל ומקשה עליו כמה קושיות. והרי"ף עצמו פסק, ומביא שכך פסק גם רב האי גאון, שמותר לחלוב ביום-טוב לקדירה, ולא בשבת, ולקערה – גם ביום-טוב אסור. הר"ן מפרש את הרי"ף שדוקא בחליבה יש איסור בשבת, כיון דהעז הוא פסולת. אבל אשכול ענבים מותר לסוחטו בשבת לקדירה, וביום-טוב כיון דהעז חזיא לאכילה, גם חליבה שרי. הרמב"ן במלחמות מביא תשובה של הרי"ף ובה מביא הרי"ף שגם ביום-טוב יש איסור דישה, כלומר שאין לומר שמכיון שהעז חזיא לשחיטה אזי לא הוא ליה מפרק אוכל מפסולת, אלא "מתוך שמלאכת אוכל נפש ביום-טוב, בדברים שאי-אפשר לעשותם מערב-יום-טוב, שרי, חולב נמי בתוך האוכל שרי, ואף-על-גב דמלאכה היא", וחולב לתוך הקערה מלאכת משקין היא, ואסורה ביום-טוב.

אם-כן, חזינן דלפי הרי"ף בתשובותיו, יש איסור דישה ביום-טוב, וההיתר מצד אוכל-נפש, ומצד זה יש חילוק בין קדירה לקערה, וזה לא כמו שהבין הר"ן ברי"ף, שלדעת הר"ן מסתלק איסור דישה ביום-טוב מצד שהבהמה חזיא לשחיטה – לאכילה [ועיין אגלי-טל מלאכת דש סעיף ח ס"ק יז אות סז, שמקשה לר"ן מתשובת הרי"ף הזו, ומתרץ בסעיף יב ס"ק כד אות כא].

נפקא-מיניה – האחרונים רצו ללמוד נפקא-מיניה בין הר"ן ובין הרמב"ן בהסבר הרי"ף לגבי היתר חליבה ביום-טוב. האם מותר לחלוב רק בהמה העומדת לאכילה, או גם בהמה העומדת לחליבה או גידול ולדות. אם נאמר שיש איסור דישה ביום-טוב, ורק מצד סברת אוכל-נפש התירו, אם-כן, יהיה מותר לחלוב גם בהמה הראויה לחליבה, אך אם נבוא מצד פסולת ואוכל, הרי בהמה שאינה עומדת לאכילה, אין לדון עליה מדיון אוכל, שהרי כלל לא עומדת לשחיטה וממילא נאסור.

בשולחן-ערוך בהלכות יום-טוב כסימן תקה סעיף א, מובא: "בהמה שהיא עומדת לאכילה ורוצה לחלוב אותה לאכול החלב, אם לקדירה שאין בה אוכלין – אסור, ואם יש בה אוכלין – מותר וכו' ". משמע מהא שיש חילוק בין העומדת לאכילה ובין העומדים לחליבה, וכך אמנם מקדים ואומר המשנה-ברורה, וגם מוסיף שיש מן הראשונים שסבורים דאפילו בהמה העומדת לחליבה מותר לחלוב אותה לתוך הקדירה. ובשער-הציון מביא כמקור למחלוקת ראשונים זו את שתי סיעות הראשונים – הרמב"ן לעומת הר"ן.

ג} שיטת הרמב"ם.

הרמב"ם כותב בפרק ח מהלכות שבת הלכה ז: "הרש כגרוגרת חייב, ואין דישה אלא בגידולי-קרקע, והמפרק הרי הוא תולדת הרש. החולב את הבהמה חייב משום מפרק". מתבקשת הקושיה על הסתירה לכאורה בדברי הרמב"ם, שהרי על-פי הרמב"ם, אין דישה אלא בגידולי-קרקע, ומאידך החולב חייב משום מפרק שהוא תולדת דש. והחולב זה דישה בבהמה, ולא בגידולי-קרקע? הרב-המגיד כתב, שהרמב"ם סבירא ליה שבהמה נחשבת גידולי-קרקע (ולא כתוספות בדף עג: אשר רחה את האפשרות להגדיר בהמה כגידולי-קרקע, ועיין אגלי-טל מלאכת דש, סעיף יב ס"ק כד אותיות א-ב, שמתמודד עם קושיית התוספות). הבנה זאת ברמב"ם מוסכמת על הרבה מן האחרונים, שלגביו בהמה כגידולי-קרקע.

כיוון נוסף בהסבר דברי הרמב"ם, אפשר למצוא בתשובת רבי אברהם בן הרמב"ם המופיעה בהקדמה לספר שביבת-השבת, בו רוצה ליסד יסוד "שהתולדה, אף-על-פי שהיא דומה לאב, אינה לא האב, ולא מעין האב, אלא הפרש יש ביניהם". והמפרק = חולב הוא איננו דש, אלא תולדת הרש, והוא עצמו, הרש, הוא אכן רק בגידולי-קרקע, אבל תולדותיו ישנם גם בלא גידולי-קרקע, ועל-פי זה מובנים דברי הרמב"ם, שאף-על-פי שאין דישה אלא בגידולי-קרקע, אבל תולדת דישה ישנה גם בשלא גידולי-קרקע.

לכאורה נראה מדברי הרמב"ם, שפוסק כרש"י וכרבנו חננאל ועוד ראשונים האוסרים מדאורייתא לחלוב בשבת, ולכן חייב החולב. אמנם, בהלכה י כותב הרמב"ם: "זהחולב מתוך האוכל או היונק בפיו פטור, ואינו חייב עד שיחלוב לתוך הכלי". לכאורה טעונים הדברים הסבר, מדוע הרמב"ם כותב "פטור" לשון דרבנן, ופירושו שיש פה רק איסור דרבנן, והרי חליבה לדברי הרמב"ם בהלכה ז אסורה איסור תורה, ועל-פי הלכה זו פרשנו את דברי רב חסדא "חולב אדם עז לקדירה וכו' " ביום-טוב ולא בשבת, כמו שפירשה הרי"ף.

המגיד-משנה מזהה את שיטת הרמב"ם כשיטת הרי"ף, ונשאר בתימה, מדוע אם-כן הרמב"ם בהלכות יום-טוב לא מביא את ההיתר לחלוב ביום-טוב לתוך הקדירה. האגלי-טל מסביר את הזיהוי בין הרמב"ם להרי"ף ורוצה ללמוד בלשונו של הרמב"ם, שיש הבדל בין חליבה לאוכל שלא בכלי לבין חליבה לכלי, וכמהשך דברי הרמב"ם "ואינו חייב עד שיחלוב לתוך הכלי", שהחייב הינו על חליבה לכלי אפילו יש בו אוכל, אבל חליבה על אוכל ללא כלי, זו חליבה שלא כדרך החולבים, ולכן פטור אבל אסור, כמו כל שינוי שהוא דרבנן.

ואכן נראה לעניות דעתי להביא ראיה לאגלי-טל מלשונו של הרמב"ם, המצמיד דין

חליבה לאוכל, לדין יונק בפיו, שיונק בפיו מוזכר בגמרא בכתובות דף ס. כשינוי, והרמב"ם תפס את החולב לאוכל שמחוץ לכלי מצד אותו דין, של שינוי. על-פי זה אכן מיושבת שיטתו של הרמב"ם ומזוהה עם שיטת הרי"ף. הגהות הרמ"ך מביא, שהוא לומר שהרמב"ם חולק על הרי"ף ולא סובר כמותו. לא מפורש ברמ"ך במה חולק הרמב"ם על הרי"ף. ועיין לקמן שאולי תתבאר שיטת הרמ"ך.

הגר"ש ישראלי שליט"א בספר עמוד-הימיני בסימן כד דוחה את דברי האגלי-טל והסברו ברמב"ם, ומציע הסבר חדש בדעת הרמב"ם, הסבר המיישב את קושיית הרב-המגיד בהלכות יום-טוב. בריש מסכת ביצה דף ג. מובאת מחלוקת אמוראים האם גם באוכל (ביצה וכדומה) שייך לגזור (שאסור לטלטלו) משום משקין שזבו (גזירת משקין שזבו מעצמן שאסורין אטו שלא יבוא לסחוט לכתחילה – עיין משנה שבת קמג:), זוהי דעת רב יצחק, או לא שייך לגזור – דעת רב יוסף ושאר אמוראי. להלכה נפסק כרב יצחק ולפי זה חליבה בשבת על אוכלין, שמהפך את החלב לתורת אוכל (שהרי נחלב לאוכלין), יש לאסור החלב משום גזירת משקין שזבו. ולפי זה אסורה החליבה בשבת לאוכלין ולא מדין איסור מלאכה בשבת, אלא מדין של טרחה שלא לצורך, שהרי החלב אסור מדין גזירה של משקין שזבו.

לכן : נאמר בשיטת הרמב"ם שהוא סובר שדברי רב חסדא – "חולב אדם עז", נאמרו גם בשבת, ואם-כן, מותר לכתחילה לחלוב לתוך קדרה בשבת, אבל מכיון שלהלכה החלב אסור משום גזירת משקין שזבו, אם-כן, אסור בשבת מדין טרחה יתירה.

ואלו דברי הרמב"ם – אסור אבל פטור, שיש איסור מצד טרחה יתירה, אבל אין חיוב, כי באופן עקרוני מותרת החליבה. ומה שהרמב"ם מסיים שחייב כשחולב לתוך כלי, הכוונה לקערה, כדברי רב חסדא. על-פי זה מובן למה הרמב"ם השמיט את ההלכה בהלכות יום-טוב, שהרי רב חסדא אמר את דבריו – לדעת הרמב"ם (שלא כהרי"ף) – בשבת (נראה לעניות דעתי שכל-שכן שביום-טוב יהיה מותר, אך השמיט כי זה היה מיותר). תפיסה כזאת ברמב"ם ראינו שתופסים כמה אחרונים וביניהם החזון-איש חלק אורח-חיים סימן נו, רק שרוצה לומר שמה שאסור, זה מדין מוקצה, אך עקרון ההסברה בדעת הרמב"ם, שמותר לחלוב לאוכלין בשבת, ואולי גם לזה התכוון הרמ"ך בהגהותיו.

סיכום שיטת הרמב"ם.

שתי תפיסות בהבנת דעת הרמב"ם : א] תפיסת הרב-המגיד את הרמב"ם כהרי"ף, שאסור לחלוב אפילו לקדירה בשבת. ב] תפיסת החזון-איש והרמ"ך – להרמב"ם חליבה בשבת לאוכלין מותרת לכתחילה.

ד { שיטת הרמב"ן.

דעה זו היא הקיצונית ביותר לצד ההיתר, וסוברת שרב חסדא אמר את דבריו בשבת, ומותר לחלוב לקדירה בשבת. מדוע אין בעיה של דש, הרי בשבת בהמה נחשבת פסולת, ואם-כן מפרק אובל מפסולת? על זה מתורץ בר"ן בשם "יש אומרים", שבהמה לא נחשבת אף פעם כפסולת, "שהרי אפשר לשוחטה מחר", או כמו שהרמב"ן אומר במלחמות – מותר לשוחטה לחולה וכדומה. אם-כן אין היא פסולת, אלא "איסורא רביעא עליה" בשבת, ואין זה פסול עצמותי. בדעה זו נקטו מעט ראשונים – הרז"ה בספר המאור על שבת קמא; הרמב"ן במלחמות, הרשב"א, התוספות רי"ד. זו גם דעת הרמב"ם על-פי הסבר האחרונים הנ"ל.

ה { הסיכום להלכה.

השולחן-ערוך בסימן שה סעיף כח פוסק שמותרת אמירה לנכרי לחלוב בהמה בשבת משום צער בעלי-חיים. הוא גם מביא דעה נוספת שיש לקנות את החלב מן הגוי בדבר מועט, שלא יראה כחולב לישראל. המשנה-ברורה שם מוסיף שהעולם נוהגין כסברה הראשונה ומשום צער בעלי-חיים שרי אמירה לנכרי לחלוב, ומכל-מקום, טוב שיחלוב הנכרי לתוך האוכל, דהוי ליה שבות דשבות – בשם המגן-אברהם.

ובסימן תקה בהלכות יום-טוב: "בהמה שהיא עומדת לאכילה ורוצה לחלוב אותה לאכול החלב, אם לקדירה שאין בה אוכלין, אסור, ואם יש בה אוכלין, מותר. וכגון שבא החלב לתקנו או יש בה פירורין והחלב נבלע בהם, אבל החולב כל צאנו, לא הותר מפני פרוסה שנותן בכלי". והמשנה-ברורה מבאר שהשולחן-ערוך מחלק בין שהחלב מתוסף לאוכלין כתוספת לאוכל או בתקונו, לבין שהחלב הוא הרוב, ומשתמש בפרוסת לחם כמצע על-מנת שיוכל לחלוב על אוכלין, שהאחרון אסור. דעת השולחן-ערוך מפורשת שסובר כהרי"ף וכהרמב"ם (לדעת הרב-המגיד) וכהרא"ש, וזו דעת רש"י והתוספות ורוב הראשונים, שחליבה אסורה מהתורה בשבת, ואין הברל בין חליבה על אוכלין או לא על אוכלין. ואפילו אמירה לנכרי הותרה רק על בסיס זה שיש פה צער בעלי-חיים שהוא דאורייתא.

יש להוסיף שלדעת כל הפוסקים חליבה לכלי ריק בשבת אסורה וגם החולקים על השולחן-ערוך יחלקו רק בחליבה על אוכלין שהיא אסורה מדרבנן ולא מדאורייתא, כפשט השולחן-ערוך שאוסר מדאורייתא. נמצינו למרים, שהפתרון המוצע ליהודי הרוצה לחלוב את פרתו בשבת הינו על-ידי נכרי, וגם זה הותר רק בצירוף סברת צער בעלי-חיים, אף-על-פי שסתם אמירה לנכרי לא הותרה אפילו משום שבות. מה מציעה ההלכה כפתרון כאשר אין נכרי, או אולי לפי שיטות אחרות יש פתרון אחר העריך

מליקחת נכרי ? רבנו תם בכתובות דף ו. מזכיר פתרון נוסף של שפיכה לאיבוד : אם הנסחט / נחלב הולך לאיבוד, מותר לעשות זאת.

מתוך לימוד את הסוגיות במסכת שבת בדף עג: ובדף קמה. מתברר לנו ששמא ניתן לומר שיש שיטת ראשונים הסוברת כסברת חידושו של רבנו תם בכתובות. רש"י בדף קמה, כשבא להסביר את נימוקו של רב, מדוע הסוחט שלקות (ירקות) לגופן, שהסחיטה מותרת, כותב כך : "אם לאכול הכבשים סוחטן ממשקה הצף עליהן והנבלע בהן, מותר לכתחילה דלאו מפרק הוא הואיל ולא למשקה הוא צריך". רש"י מחדש יסוד : מה שקובע בחיוב מלאכת דישה הוא, תכלית עשיית המלאכה שהיא צריכה להיות הצורך במשקה הנסחט / האוכל המופרד מהפסולת. ברגע שאדם עשה פעולה של פירוק ללא כוונת תכלית הפעולה, מפני שאינני צריך את המשקה / האוכל המופרד, מותר לכתחילה לעשות זאת, כי אין כאן שם דישה כלל.

בתוספות בדף עג: ד"ה וצריך, כשמדברים על מלאכת זומר וצריך לעצים – החייב שנים, אחד משום קוצר ואחד משום נוטע, מוסיפים שאפילו לרבי יהודה שלדעתו מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, ולכאורה גם אם לא יצטרך לעצים יהיה חייב משום קוצר, בכל זאת מצריכים בשיטת רבי יהודה שיהיה צריך לעצים. זאת משום : "דלא מיקרי בעצים קוצר אלא בענין זה". ומביאים התוספות סימוכין לדבריהם : "וכדאמר רבי יוחנן בפרק חבית (דף קמה.) אחד כבשים ואחד שלקות שסחטן לגופן, מותר... ואמאי שרי לגופן ? להוי כמלאכה שאינה צריכה לגופה ? אלא טעמא לפי שאין דרך דישה בכך".

אותו יסוד שחידש רש"י מתחדש גם בתוספות. אם-כן יוצא שגם בחליבה, כאשר אדם חולב לאיבוד, ובין לתוך כלי עם חומר מאוס ובין על הארץ, מכיון שכוונתו לאבד את המשקה ואין הוא צריך בו, הרי שלפי הראשונים הנ"ל מותר לחלוב בצורה זו לכתחילה. [יש לציין שאפילו להרמב"ם שפוסק שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, פתרון זה יהיה טוב, שהרי התוספות בדף עג: אמרו זאת גם לדעת רבי יהודה]. במחשבה ראשונה היה מקום לומר לכאורה, שאם-כן, פתרון זה עדיף מאמירה לנכרי, שהרי אמירה לנכרי זקוקה לסברות של צער בעלי-חיים כדי שנוכל להתיר זאת, מפני שלא הותרה אמירה לנכרי בכל מצב. ואילו חליבה לאיבוד, הרי לפי שיטת הראשונים הנ"ל מותרת לכתחילה.

אמנם, מצאנו שנושא זה מהווה מחלוקת גדולה בראשונים ובאחרונים – האם כשאדם איננו מתכוון למשקה או לאוכל, אזי מותר לכתחילה, או שמא יהיה זה אסור בדומה למלאכה שאינה צריכה לגופה שפטור, אבל לכתחילה אסור לעשותה. דן באריכות

בנושא זה בספר מנוחת-אהבה פרק ו סימן יז בהערה 69, ובציץ-אליעזר חלק ב סימן ג סעיף ה.

החזון-איש מסכם את הנושא להלכה בענין חליבה לאיבוד, שאף-על-פי שיש הסוברים שיש איסור דרבנן בחליבה לאיבוד, אך בצירוף סברות של צער בעלי-חיים ומלאכה שאינה צריכה לגופה, שפטור (לפי רוב הראשונים), ובמיוחד שיש מן הראשונים שסוברים שחליבה בשבת לתוך כלי היא רק איסור דרבנן, ובצירוף הסוברים שבחליבה לאיבוד אין איסור מלאכה כלל, נמצא שיש מקום להקל ולסמוך לחלוב על הארץ, אך רק במקרה שאין נכרי, ועדיף תמיד להשתדל להשיג נכרי.

3. בעיית החליבה בארץ-ישראל והתמודדות ההלכתית עימה.

עם ראשית העליות ויסוד מושבות חקלאיות, התעוררה בעיית החליבה בשבת בכל עוצמתה. הבעיות העיקריות, כפי שמתארם ר' חיים פלס בחוברת ברקאי משנת תשמ"ה, היו:

א] צער בעלי-חיים. – המשקים הורכבו מפרות הולנדיות שהיה צורך לחלבן כל יום בגלל כמויות החלב המצטברת בעטיניהן. ב] אם ישתמשו בפתרון של חליבה "לאיבוד" יגרמו הפסדים כלכליים גדולים, שיעמידו בשאלת קיום את כל ענף החליבה במשק הארץ-ישראלי. ג] "גוי של שבת" אי-אפשר להכניס בגלל האיבה המתגברת של ערביי ארץ-ישראל, בעיקר בעקבות מאורעות ה'תרצ"ו-ה'תרצ"ט.

בחוברת הנ"ל, פורס במאמר נרחב ר' חיים פלס את התגלגלות השאלה במשך השלבים השונים של התפתחות ההתיישבות הדתית, ונביא בכאן בתמצית את דעות הרבנים המוזכרות במאמרו:

א { דעת מרן הראי"ה קוק זצ"ל – (אז רבה הראשי של א"י)

מתשובות שונות שנתן הרב זצ"ל בנושא זה, מתבררת שיטתו (עיין בשו"ת דעת-כהן סימן רלה, ובשו"ת אורח-משפט סימנים נד, סד-סה): "החליבה בשבת-קודש על-ידי ישראל היא איסור גמור וחילול שבת גורא, וחס-ושלום להורות בזה צד קולא, ולכן אי-אפשר להתיר איסור תורה על-ידי ישראל בשבת, אלא מלכתחילה אין שוב דרך כ-אם לחלוב בשבת על-ידי נכרי". בשעת הדחק מוכן היה הרב להתיר את החליבה בשבת על-ידי יהודי "לאיבוד", וגם לגבי קולא זו הסתייג הרב ואמר: "אין ראוי שתצא

הוראה מפורשת". לכל אורך הדרך, הביע הרב את התנגדותו החריפה לכל פתרון אחר של חליבה בשבת על-ידי ישראל².

ב) דעת הרב עוזיאל זצ"ל (אז רבה-הראשי של תל-אביב-יפו, ולאחר-מכן הראשון-לציון ורבה-הראשי של מדינת-ישראל)

מותר ליהודי לחלוב בשבת בשל שלש סיבות: א) הפסד ממון. ב) צער בעלי-חיים. ג) משום ישוב יהודים בארץ-ישראל. כל הנ"ל מצטרפים להקל לדעת הרמב"ן ושיטות הראשונים הסוברות שחליבה בשבת מותרת ורק אסורה מדרבנן (אולי גם שיטת הרמב"ם, כמבואר לעיל). לדעת הרב עוזיאל חליבה לאיבוד או לאוכלין, אינה מתירה את החליבה, וזאת מפני: א) שיטת הרמב"ם שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה ואם-כן, לא יצאנו ידי המחלוקת. ב) לדעתו חליבה כזו נקראת מלאכה הצריכה לגופה, פני שרוצה במלאכה, ומה שלא רוצה זה את החלב.

לדעתו החליבה בשבת תותר רק אם יתקיימו ארבעה תנאים: א) חליבה בכלי, שאז היה נקרא שינוי, ושינוי במקום צער לא גזרו רבנן, כפי שהבאנו לעיל מסוגיית גונח יונק חלב בשבת – כתובות ס. ב) שתעשה בצנעא. ג) רק כאשר אי-אפשר לעשות על-ידי נכרי, וכפי שטענו אז בעלי המשקים. ד) חליבה קמעא קמעא, שיובן שעושה זאת מטעם צער בעלי-חיים כדי להקל על הבהמה. ועיין בספר שו"ת משפטי-עוזיאל חלק אורח-חיים חלק א סימן יא, ובספר שו"ת פסקי-עוזיאל בשאלות הזמן סימן כ.

ג) דעת הרב מנחם קירשבוים (דיין בקהילת פרנקפורט-על-נהר-מין, נשאל על-ידי חברי חוות ההכשרה הקיבוצית הדתית "רודגס")

הפתרון של הרב הנ"ל היה חליבה על אוכלין, וכך לשונו של הדין הפוסק: "יש להתיר ליקח קדירה שבה חלב נקפה לעשות גבינה, דהוי אוכל... ומהחלב יוכלו לעשות גבינה". כמובן שזה הותר רק בתנאים קשים בהם אי-אפשר לחלוב על-ידי נכרי, וחליבה לאיבוד היא הפסד ממון גדול. להיתר זה הצטרפו רעות רבנים נוספות, והרב איסר זלמן מלצר זצ"ל מירושלים הוסיף, שהיתר זה הוא רק כשלוקחים כמות כזו שסופגת רוב החלב ולא על קצת אוכלין (ועיין שולחן-ערוך סימן תקה שכבר אסר זאת).

2. עוד על דעתו של הרב בענין זה, עיין בספר ליקוטי-הראיה חלק ב עמודים 462–457. ושמעתי מהרב שאר-ישוב כהן שליט"א רבה-הראשי וראב"ד של חיפה, שאביו, מרן הרב הנוזר זצ"ל, כתב קונטרס שלם להתיר החליבה בשבת, ומכשמשע אודות דעתו הנחרצת של הרב לאסור, עמד מיד ונגזו. כן שמעתי שלפני מסירת ספרו של הרב שו"ת אורח-משפט, רצה מרן הרב צבי יהודה זצ"ל להעיר הערות מספר אודות התשובות המופיעות שם העוסקות בענין חליבה בשבת, הערות בהן שאף הרציה ליישב את דעתו הכה נחרצת של אביו ז"ל ולכוונן יחדיו עם הספר הנ"ל. אך מפני שהתעכב הספר מלצאת לאור כבר חודשים רבים, ומשום כך היה צורך לזרוז את הדפסתו, לא בא הדבר לידי מימוש. – הערת העורך.

ד) הצעת הרב רוזנטל (רבה של רודגס) והרב צבי פסח פרנק (רבה של ירושלים)

קודם שנביא את ההצעה לה הסכים הרב פרנק, ראשית לפנינו הקדמתו לענין זה :
 "דעת תורה שאין להשתמש בחליבה על-גבי אוכל, ואומר שיש לבטוח בקב"ה ולחלוב על-גבי קרקע במקום שאי-אפשר על-ידי נכרי. מי שמתקשה לקיים את הדין כהלכתו וכמאמרו, יורו לו למעט באיסורו ולחלוב על-גבי צבע באופן שלא יהיה אפשר להשתמש בחלב לאכילה, כי-אם לעשות מהם אחר-כך גבינה". כלומר שההצעה היא חליבה לא לתוך אוכלין ממש, אלא לשם מטרה ודאית של אוכלין על-ידי חליבה על צבע, המבטיחה מטרת החלב לצורך גבינה = אוכל. אין לחלוב לדלי ריק, אף-על-פי שהכוונה של החולב היא לצורך תוצרת. כמוכן שהיתר זה מסתמך על שיטות הראשונים הסוברות שרב חסדא אמר את דבריו גם בשבת.

ה) פתרון נוסף.

מובא בספר יסוד-ישורון בשם שליח מארץ-ישראל, פתרון של חליבה לתוך כלי ריק בשבת. על-ידי מחשבה של עשיית אוכל מהמשקה - חמאה או גבינה, ייחשב המשקה אוכל. ומבסס את דבריו על דברי המגן-אברהם בסימן קנח ס"ק ז. היסודי-ישורון רוחה את דעתו.

ונראה לעניות דעתי, שאכן יש מקום לומר שאותה שיטת הראשונים שהזכרנו, שתתיר לחלוב לאיבוד מדין של אין שם דש על המלאכה, אם-כן, היא רואה בתכלית הפעולה את העיקר, והשם של הדבר ניתן לו על-פי תכליתה, אף-על-פי שהמשקה עכשיו בעולם, כיון שהוא הולך לאיבוד ואין לך צורך בו, אם-כן, אין פה פעולת דש בכלל. וכך יהיה גם בתכלית לאוכלין. ויותר מכן, מצאנו שיש מושג של "אחשבינהו" בסוגיית הגמרא בדף קמר: ואדם יכול על-ידי מחשבתו להחשיב דבר כמשקה, אף-על-פי שכל העולם לא מחשיבהו כמשקה, ומתחשבים בדעתו של אותו אדם. אם-כן, גם פה לכאורה מחשבתו של האדם שאותו משקה חשוב אצלו כאוכל ולא כמשקה תספיק להפכו לשם אוכל, וממילא יותר לחלוב. ואכן, האגלי-טל שהבאנו לעיל בדעת הרשב"א, רצה לומר שאם כוונת האדם החולב, להצניע את החלב למחר, שלמחר הבהמה מותרת בשחיטה, יהיה מותר, כלומר שכוונתו היא הקובעת ולא השם הניתן למשקה.

ו) דעת הגאון הרב שאול ישראלי שליט"א בספרו עמוד-הימיני.

אלו הן מסקנותיו של הרב ישראלי שליט"א, כפי שפרסמם בספרו : מכיון שיש סיעת ראשונים שלדעתם מותר לחלוב בשבת לכתחילה וגם יש לצרף להם את דעת הרמב"ם שיודה שאף-על-פי שיש איסור דרבנן, בזמן-הזה כשאין עכו"ם, מותר לכתחילה. כיון

חליבה על אוכלין זה דבר משונה וגם לדעת האוסרים בשבת חליבה בכלל. אם-כן, זה איסור דרבנן כאשר חולב על אוכלין ואם-כן, יש מקום להקל. ועוד יש להוסיף שאם חולבים על אוכל שאינו ראוי לאכילה, אלא אם כן יבשלוהו או יסננהו, הוי החלב מוקצה מצד דדחינהו בידים, ואם-כן, החליבה היא פסולת מפסולת, ואז זה ודאי איסור דרבנן, שבמקום צער בעלי-חיים במקום פסידא יש להקל.

{ פתרון החליבה הסופי.

פתרון זה הוא הפתרון הנהוג עד היום, והוא על-ידי מכונת חליבה המופעלת על-ידי שעון-שבת. החזון-איש הוא הפטרון ההלכתי של מכונה זו, שהורכבה לראשונה יחד עם חברי קיבוץ חפץ-חיים. בתשובותיו מאריך החזון-איש בהיתר אופן פעולת מכונה זו, ודאריכו אחר-כך עוד בהיתר החליבה על-ידי מכונות אלו ואחרות (עיין תחומין כרך ז, ועיין שמירת-שבת-כהלכתה פרק סז סעיף מח הערה קנט).